

Zala 1910.12.25. 8-9. oldal, 1. hasáb közepe

Különös történet*)

Írta: Halis István.

(Tárgy: egy hadseregnek megfutamítása, melyről hallgat a krónika: – meg egy holtigtartó szerelem, melyről sohasem beszéltek egy szót sem.)

*)Nagy Jani az ötvenes-hatvanas évek elfeledt alakja. Költője az „Elszegődtem Tarnócára juhásznak”, „Cifra szűröm Veszprémbe vettem” stb. népdalnak.

Csupán annyit tudunk róla, hogy valahol Somogyban született 1826. körül, hogy Benedek-rendi pap volt, de kivetkőzött, hogy rendszeren borközi állapotban leledzett, s mégis egyszer csak teljesen felhagyott az ivással, hogy apja urasági kádár volt, s hogy őt egyik tehetős somogyi család tartotta holtáig.

Jellasics húzódott seregével Somogy-vármegyén keresztül az 1848. szeptemberében.

A serezsánok vörös köpönyege véres színbe borította az utakat merre a csapat húzódott.

A fővezér halálbüntetés alatt megtiltotta ugyan a népek bántalmazását, de soha meg nem büntette, ha katonái levágtak egy-egy védtelen magyar gyereket, vagy asszonyt, kiket balsorsuk a tábor közelébe vitt. Ha pedig a katonák zsidót foghattak, azt válogatott kínzásokkal végezték ki. Például megnyúzták elevenen. S a zsidó kínjain fölségesen mulatott a tábor.

A sereg eleje elég rendben marsolt a tikkasztó melegben, hanem a végéről csapatosan szökdöstek az út melletti szőlőhegyekbe. Betörték pincékbe, holtrészegre itták magukat aztán elfolyatták a megmaradt bort, melyet meginni nem tudtak, s bajonettjeikkel verték le a szőlőtökékről a kékülni kezdő fürtöket.

A közeledő seregtől oldalvást, mintegy félórányi távolságban, ménes legelészett. Egyszerre neszt fognak a lovak. Füleiket hegyezik. Majd nyihogni kezdenek. A csikós, ki egy gyerek segítségével tartja együtt a ménest, a szokatlan dolog okát kutatva, szeméit beárnyékolja kezével és figyelve néz a messzeségbe. Ugyan mi okozhatja a lovak nyugtalanságát?

Egyszerre észreveszi a lomhán közelgő hadsereget, mely mint valami özönvíz előtti óriási vörös kígyó húzódik végig az országúton.

Néhány pillanatig tűnődik. Majd rákiált a gyerekre: „Ferkó!”

A gyerek odafut. „Ülj fel a csillagra, aztán vágts mint a szél a kastélyba! Mondd meg, hogy gyűnnek a rácok! Visszagyüvet a túlsó félről kanyarodva gyere vissza, majd ott találsz a kis erdőbe.”

A kölyök szó nélkül megfordul. Semmi felelet sincs a katerogikus parancsra. Kötőféket ránt elő tarisznyájából, óvatosan megközelít egy fekete lovat, mely fehér csillagot hordoz homlokán, s beszélgetni kezd hozzá: „Csillag, megyünk a kastélyba! Abbizon jó lesz!”

A ló barátságosan nyihog. A gyerek szeretettel megsimogatja a ló pofáját, óvatosan ráhúzza a kötőféket, lábát hozzá feszíti a ló térde-kalácsához és fölveri magát a hátára. Azzal „Győ te csillag” csakúgy szórén ülve elvágat.

Az öreg csikós pedig sietve elhajtja a ménest az út közeléből, s bekergeti a Nagy erdőbe, mert először azon kell keresztül menni, hogy bele juthasson a Kis erdőbe, hol a gyerek rá fog találni.

A gyerek pedig bevágtat a kastélyba, hol egy női személynek, kivel legelsőben találkozik, odakiáltja:

„Tisztölteti az édes öregapám! Azt izeni, hogy gyűnnek a rácok!”

A nevelőnő volt az udvaron levő nőszemély, ki már több esztendeje van ebben a barbár országban, az uraság leánya mellett, de még nem vitte annyira, hogy ebből a rettenetes szittyá nyelvből akármi csekélyet megérteni tudna. Valamit szól a csikós gyereknek, de a furcsa szavakra Ferkó elneveti magát. Kitalálta, hogy a hölgy nem értette meg az üzenetet. Azért leszáll a lóról, bemegy a konyhába, hol mindenké előtt egy darab sós kenyeret kér, aztán átadja az üzenetet a cselédeknek.

Dolga Végeztével vissza jön az udvarra, lovával megeteti a kenyeret, megint fölmászik a csillag hátára és „Gyű te csillag!” biztatással elvágtat az ellenkező táj felé.

Az üzenet nagy riadalmat keltett a kastélyban. Az uraság éppen távol volt. Hajnalban ment el a székvárosba, hogy biztos tudomást szerezzen a serezsánok jövetelét terjesztő rémes hírekről, kiknek kegyetlenségéről félelemmel beszéltek mindenfelé. Nem is gondolt rá, hogy a kastélyban hagyott gyereke (egyik tíz éves fiú, másik tizenhat éves leány) az anya és a guvernáns kisasszony felügyelete alatt egy napig nem lennének biztonságban.

Most azonban más valaki is volt a gyerekekkel: Nagy Jani, az urasági kádár fia; egy fiatal Bencés kispap, ki itthon vakációzott, s a fiúnak órákat adott a latin nyelvből.

Az ellenség érkezésének hírére a megriadt cselédség teljesen elvesztette fejét. Néhányan a rácsos kaput akarták becsukni, de az sohasem lévén a megépítés óta elzárva, sehogysen sikerült. Elbújtak tehát, ki pincébe, ki padlásra. Az egyik szolgáló a mángorló alatt húzta meg magát.

Eközben megérkezett Jellasics serege. A serezsánok véres felhőként vonultak végig: a vörös köpenyeg és piros fez sok ezernyi tömege ijesztő pírba vonta őket. Láttukra a nevelőnő elájult félelmében; az anya pedig imádkozott meg sóhajtozott, de egyiknek esze sem volt helyén a rettegés miatt.

Az ifjú szerzetes bátorította őket, de maga sem hitte, hogy a nap elmúlik veszedelem nélkül. A hölgyek se nagyon bíztak benne, mert tovább is sóhajtoztak, mintha nem is hallanák a vigasztaló szavakat.

Már a sereg eleje elvonult, mikor Nagy Jani védekezésre gondolt.

A kastélyt úgy ismerte, mint saját lakásukat. A lőportartót és az összes fegyvereket az emeleti ebédlőbe szállította. Volt két puská, egy pisztoly, még két kard. E ténykedés után, melynek láttára a hölgyek még inkább rettegtek, azt kiáltotta Nagy Jani; „Az ebédlőbe jöjjen mindenki!”

Az erélyes hangra öntudatlanul engedelmeskedtek mindnyájan: az anya gyermekeivel, és a sors által a Betyárenlandba kényszerített nevelőnő. A kastély

emeletét elzárni lehetett a folyosó roppant vastag tölgyfaajtájával. Régi építkezési mód volt ez, hogy rablótámadás esetén védekezni lehessen. Nagy Jani előre húzta az ajtó erős zárját, – és egyelőre bátorságban voltak.

A kispap újra fölporozta a töltve levő fegyvereket. Aztán vártak. Elkövetkeztek a feszült figyelemnek és szorongásnak hosszú órái.

A gyerek és a leány hamar megbátorodtak. A zsalun keresztül nézegették a sereg vonulását és hallgatták kiabálásukat.

A katonák nem tértek le a poros országútról. Valószínűleg szigorú parancs tiltotta el őket a faluba menéstől. Így esett meg, hogy délig egyetlen katona sem tette be lábát a kastély udvarába.

Ekkor éhség kezdett jelentkezni az ebédlőbe szorult asszony nép közt.

Nagy Jani lement az emeletről, hogy harapnivaló után nézzen. Csakhogy mindent zárva talált.

Kiabálására előbújt a mángorló alá bújt szolgáló. Ez kinyitotta a konyhaajtót, néhány tojást berántott hamarjában, aztán túró adott meg szalonnát s mindezeket egy kenyérrrel és egy sajtár vízzel együtt fölszállította az ebédlőbe. Aztán megint becsukták a konyhát, s az emeleti folyosó ajtaján is előhúzták a zárat. És újraéledt bizalommal fogtak hozzá az ebédhez. Még a nevelőnő is képes volt enni.

Hanem alig múlt el a dél, egyszer csak behúzódott a nyitott kapun egy granicsár, ki nem látván senkit, egyenesen a gazdasági udvarból kilátszó gémes kút felé tartott, vizet ivott és visszaszaladt.

Később kettesével háromasával jöttek be. Mindannyian a szomszárakat oltották és visszafutottak a sereg után.

Négy óra felé a hadsereg utolsó csapatai jöttek. Ezekből csoportonként ugrottak be a serezsánok, és a kút melletti vályúkból itták a vizet marhák módjára.

Az ebédlő ablakain kikandikáló gyerekek már nem féltek. Szánakozva mondogatták: „Szegény emberek, milyen szomszárak!”

Csakhogy a serezsánok a végén nem elégedtek meg a vízzel. Embert nem láttak, tehát bátorságot kaptak a házba hatolni. S mint hogy ekkor sem mutatkozott élő lény, hát feltörték a konyhát meg az éléstárt. Elrabolták az eleséget.

Most már a serezsánok néhány vérszemet kapott, s az emeleti folyosó ajtaját kezdték döngetni. Előbb ököllel, később puskatussal. Közben kiabáltak valamit, melyből csupán a „goszpon, goszpodin!” szavakat értették az ostromoltak.

Erre már elsápadt a kispap is meg a leány is. Mindakettő megértette, hogy a kastély urát és úrnőjét akarják megsarcolni, vagy megkínózni.

„Megölnek, megölnek!” suttogta a leány, és rémületében görcsösen megragadta a kispap kezét.

Nagy Jani szónélkül állott egy pillanatig. Mintha kábult lett volna. Maid kiugrott arca és bátorítóan mondta: „Ne féljen Janka, megvédjük magukat!” Mikor pedig látta, hogy a leány nem hisz a menekülés lehetőségében. Akkor meg ismételte: „Ne féljen édes Janka, ne féljen!”

Első ízben történt, hogy keresztnevéen szólította a leányt; de a felindulás pillanataiban összedültek a mesterséges válaszfalak, melyek a kádár fiát elválasztották a földesúr leányától.

Most jöttek a rettegés percei. Szívszorogva hallgatták mindannyian, hogyan döngetik a kemény tölgyfaajtót. A leány öntudatlanul megint belekapaszkodott a kispap karjába. Oltalmat keresett.

Így telt el egynegyed óra. A serezsánok sehogy se akarták abbahagyni a sikertelen ostromot. Valószínűleg kincseket gyanítottak az emeletén levőknél.

Végül az egyik serezsánnak pokoli ötlete támadt. Fát halmoz az ajtó elé és meggyújtja. Fölégetni akarta az ajtót.

A kispap kitalálja mi történt. A tűz ropogása és egy kevés füst mely utat tör a kulcslukon keresztül, elárulja a rettentő tervet. Kinyitja az ablakot, hogy a netán betóduló füst kivonulhasson. És odahúzódik a zsalu mellé.

Az udvaron lármázó serezsánok öklükkel fenyegetnek a kastély felé, sőt egy lövés is történik az ablakra. Lassankint erősebben tódul a füst is a folyosóról. „Meghalunk!” Sóhajt megint a leány. Nagy Jani révedezve tekintett le az udvarra. Amit ott lát, még jobban megdöbben. Valamelyik serezsán a hátsó udvarban felfödözött egy lajtorját, s most diadallal cipeli elő. A létrát a falhoz támasztják s egyszerre ketten is feljönnek rajta, hogy majd az ablakon keresztül behatolhassanak. A kispap közéjük durrant, mire mindketten lepottyannak a létráról. De ez csak ideiglenes siker.

Pedig ez a lövöldözés mentette meg őket. Mert a puskaropogásra a gazdasági udvarból előjön egyik öregbéres és mozdulatlanul megáll az istállók előtt. Éles szeméit rá rá irányozza a kastélyra.

Most megint két lövés hallatszik. A serezsánok lőttek az ablakra. Szerencsére a falat lőtték meg.

Az öregbéres megérti, mi történik. Megfordul. Határozott lépésekkel indul az istálló felé. Az egyik ajtót belöki. Ott a legszilajabb bivalybikának „Sátán”-nak van az istállója. Sátán olyan természetű, hogy napokig nem merik kiereszteni, ha valamiért megvadul. Olyankor hozzá közeledni nem lehet semmiféle emberfiának.

„Hó, ki Sátán! Kifelé Sátán!” Szólítgatja erős hangon a bivalyt. Sátán fölveti fejét és kibámul az ajtón.

A serezsánok köpenyeinek vörösben pompázó színe iszonyú hatást okoz az állainál. Hirtelen hátraveti fejét a meglepetés miatt. De a másik pillanatban kiront az istállóból. Mint valami megveszekedett ősz-állat rohan a vörös tábor közé. A kúthoz iramodik, s mire a serezsánok észreveszik a veszedelmet, arra már öt-hat vörös ruhájú katonával végzett. Döfködi és földobálja őket a levegőbe. Kiabálás, ordítás keletkezik a megrémült serezsánok között. Egymást gázolják, s nagy gyorsasággal kifelé rohannak. A lármára előjönnek a házban kutató rablók is. Néhányan rásütik hosszú puskáikat a fenevadra.

Csak ez kellett még a Sátánnak! Nincs erő, mely megfékezhetné dühét. Egyiknek felhasítja az oldalát másikat összegázolja. Borzasztóan munkálkodik.

Akad lövés, mely el is találja Sátánt. De ez csak fokozza dühét.

Bizony nincs más mód, mint szaladásra venni a dolgot, annál is inkább, mert közben egy borjas bivaly is jött segítségére. Ezt is az öregbéres eresztette szabadra. Sőt néha az ablakból lövés is esik. Nagy Jani próbálgatja a háborúviselést. Jócskán hevernek már serezsánok imitt-amott a földön, míg végre sikerül kimenekülni az életben maradottaknak.

A bivalyok utánuk iramodnak.

A megkergetett serezsánok annyira ordítottak ijedségükben, hogy a sereg zömét is megriasztották. És az egész hadsereg az ismeretlen veszedelem elől lélekszakadva futott félmérföldet.

Másnap a falutól félórányi távolságban találták meg Sátánt. Elvérzett a sok lövés és szúrás okozta sebek miatt. Halála helyéig vagy tizenöt serezsánból szorította ki az életet. Hát még hányan lehettek sebesültek, akik elmenekültek. A másik bivaly szintén addig kergette a vörös öltözetűeket, míg ki nem adta párját.

A veszedelem elmúltával Janka még mindig rendkívüli érzelmek hatása alatt volt. Reszketett a megindultságtól, mikor azt mondta halkán: „Az életemet mentette meg Jani!”

A mentő elpirult és annyit válaszolt: „Áldom érte az istenemet!”

Pár nap múlva Nagy Jani elment falujából. Már megtanulta, hogyan kell verni az ellenséget, hát keresztül verekedte az egész esztendő. Ellenség akadt elég a Magyar hazában.

Világos után meghúzta magát otthon. Nem vette föl többé a fekete reverendát. Hanem azért a Bencerend adott neki állást. Egyik pusztán gazdasági írnok gyanánt alkalmazta.

Szomorú időszak jött. Főbenjáró bűn volt beszélni hazáról és szabadságról.

A sírva vigadó magyar tehát rejtett célzásokat keresett a közönséges kifejezésekben. Például ebben a nótában:

„Cifra szűröm szegre van akasztva.”

a magyar szabadság értetődött a cifra szűr alatt.

És dalok jöttek a búsuló magyar ajkaira. Úgy termettek az egyszerű nóták, miként a földből a mező virágai. Csak kevesen tudták, hogy Nagy Jani a szerzőjük.

A mesterkéltég nélkül Való verseket fölkapta a pusztai szellő és végig sóhajtott az egész Dunántúl. Szálltak szájról-szájra. Titkos nagy érzésektől remegtek a daloló honfiak. Mikor pedig leszállt az este, akkor a pusztai tilinkó ezt sírta:

„Tied vagyok, tied leszek koporsóm bezártáig!” de még ebben a nótában rejltő fogalom is az elvesztett hazára vonatkozott.

Eközben az idő még e szomorúságban is úgy futott, mint máskor. Legények, leányok rátaláltak jövendő párjukra. Janka is férjhez ment egy régi nemes ivadékhöz.

A magyarok milliói pedig megérteni vélték a költőkirály rémes kiáltását:

– Nem nézhetek vidáman

Végig elhagyott hazámon...

Csak mikor részeg vagyok!”

És a széles magyar hazában mindenki ivott.

Nagy Jani is inni kezdett. A mulatós írrok dalaira megmozdult a leányok szíve. Rajongtak utána s kényeztették, amerre csak megfordult.

Hanem Nagy Jani nem szeretett bele senki lányába s nőtlen maradt. Ellenben ivott szünet nélkül. Vidáman nézett végig az elhagyott hazán mindennap. Esztendők múltak el, ispán lőn Nagy Janiból. Néha megesett, hogy magáról is eldolta azt, amit a tarnócai juhászbojtárról írt:

„– Szentgyörgynapkor jönnek értem szekéren.

Fölteszem a tulipános ládám,

Furulyámat, dudámat.”

Amikor tudniillik másik urasághoz kellett költöznie.

És töltek az évek. Nagy Janinak ezüst hajszálak kezdtek jelentkezni koponyáján és elmaradt a járásának biztossága. A világ nagyot fordult, de ő alig vette észre.

Még mindig ivott. Az emberek aggódva suttozták, hogy sohase lesz többé rendes ember belőle.

Ekkor történt, hogy Jankának a férje meghalt.

Egyik napon parádés kocsis áll meg urasági hintóval Nagy Jani lakása előtt. Levelet hozott az ispánnak.

A levélben arra kérte Janka az ispánt, hogy hagyja el minél előbb mostani helyét és fogadjon el kasznári állást, mert özvegyiségében tanácsadóra van szüksége arra a rövid időre, mennyi hátra van még az életből. Különben pedig élhet nála hogy akar, mert nem szeretné, ha megmentője megerőltetné magát a dologban.

Nagy Jani aznap is ivott. A levél olvasása után megtántorodott egy kicsit. Azt morogta: „Többet nem iszom bort!” Aztán megkeményítette szívét és rákiáltott a kocsisra: „Várjon!”

Most átment gazdájához és kijelentette, hogy rögtön itt hagyja.

Az uraság egyet nevetett és beleegyezett a dologba. Nem nagyon bánta ispánja távozását.

Nagy Jani pedig késedelem nélkül intézkedett, hogy szekérre rakják ingóságát és szállítsák utána. Mert ő maga azonnal a hintóra ült és ment az özvegyhez, kinek szüksége van rá.

És Nagy Jani többé sohasem ivott semmiféle szeszes italt. Pedig hetven évesnél idősebb volt, mikor meghalt.